

СТАНОВИЩЕ

ОТ Д.Ф.Н. СТИЛИЯН ЙОТОВ, ПРОФЕСОР В СУ „КЛ. ОХРИДСКИ”

ЗА ДИСЕРТАЦИОНЕН ТРУД
ЗА ПРИДОБИВАНЕ НА ОБРАЗОВАТЕЛНАТА И НАУЧНА СТЕПЕН “ДОКТОР” В:

Област на висше образование: 3. Социални, стопански и правни науки
Професионално направление: 3.1. Социология, антропология и науки за културата
Докторска програма: Социология (Социология и науки за човека)

АВТОР: АТАНАСКА ИЛИЯНОВА МАДЖАРОВА

**ТЕМА: СЪВРЕМЕННИ БИОПОЛИТИКИ НА РАЖДАНЕТО: АСИСТИРАНАТА
РЕПРОДУКЦИЯ В БЪЛГАРИЯ**

Научен ръководител: доц. д-р. Тодор Христов Дечев

I. Данни за дисертанта и за докторантурата.

Атанаска Маджарова притежава бакалавърска и магистърска степени по социология, придобити съответно от ПУ “Паисий Хилендарски”, през 2009 г. и от СУ „Св. Климент Охридски”, през 2011 г. Има квалификация за учител и трудов опит като преподавател по чужди езици. Тя е зачислена като докторант в редовна форма на обучение към катедра „Социология и науки за човека” на ПУ през 2014 г. По време на докторантурата си е изпълнила всички нормативни изисквания и задачите, поставени ѝ от научния ръководител. Дисертационният си труд е представила за предварително обсъждане в срок и го е защитила убедително пред състава на основното научно звено. При реализирането на изследователския проект няма допуснати нарушения. Нямам съмнения, че разработката е извършена самостоятелно от дисертанта.

II. Актуалност на тематиката.

Демократичните промени в Източна Европа от края на XX в. съвпадат с революциите както в областта на дигиталните технологии и новите комуникации, така и на медицината и на биотехнологиите. За съжаление опитите за регулиране на тези процеси не е така синхронно. Защото развитието на техниката изобщо се подчинява на собствени императиви, а интересът към личното здраве и към това на близките ни изпъква предимно в кризисни мигове на живота и не притежава делничната актуалност при употребата на новите медии. За радост обаче, социалните науки разполагат и с привилегията да предлагат модели и инструментариум за анализ на проявите и на институционализирането на т. нар. “биополитически” форми на власт и управление. Затова прилагането на един съвременен научен подход към една област на обществената

живот, в която е настъпил внезапен развой, очертали са се силни тенденции, които изглеждат неуправляеми и в не малка степен дори необясними, не може да не е актуално. Настоящата дисертация не само удовлетворява този критерий, но се характеризира и с конкретността на фокуса си върху особено ярък момент от битието ни на пациенти в процеса на родовото ни възпроизводство – възможността за биотехнологично асистирание.

III. Познаване на проблема.

Дисертантът Маджарова познава добре *историята на проблема* с асистираната репродукция в световен и национален план, също така и основните общественно-политически *нагласи* за справяне с неговите предизвикателства. Безспорно е също, че интердисциплинарният характер на дисертацията позволява *оглеждането му от множество страни*.

Известен дефицит в работата е липсата на нагледно представяне на типология за нормативно регулиране на допустимите и недопустимите практики, защитено в контекста на различни политически култури и правни традиции. Изследването negliжира въпроса с рестриктивните регламенти, което косвено подкрепя основната теза на дисертацията – провеждането на пронатална политика, но това ми изглежда неуместно от една социологическа гледна точка. Сходен дефицит е и липсата на свидетелство за полагането на минимални усилия за получаването на достъп до официална информация от Здравното министерство относно мащабите и профила на био-медицинските затруднения при бременност и раждане, свойствени за населението в България. На много места в текста локални и непроверени данни се приемат на доверие и се разглеждат сякаш са всеобщи.

IV. Методика на изследването.

Атанаска Маджарова заявява експлицитно, че използва “подхода на *свободното полуструктурирано интервю*” (с. 18), но доколкото мога да преценя, той е приложен в малка част от текста на дисертацията. В останалата трудно мога да идентифицирам някакъв познат метод и донякъде съм склонен да нарека наличния “журналистически”. С него се цели направата все пак на “плътни описания”, зад които да се очертаят преобладаващи ценностни нагласи. Следователно дори тази по-фриволна формална страна на изследването не пречи за постигането на поставената цел.

V. Характеристика и оценка на дисертационния труд и приносите.

Дисертацията защитава тезата за наличие в българското общество на *репродуктивен натиск*, дори на механизми за по-ефективното му упражняване.

Въпросната теза не е авторска и оригинална, а е заимствана от Ася Асенова, в чиято дисертация от 2007г г. тя е била “смело въведена” (с. 8). Освен това се опира и на изводите в изследвания на Ина Димитрова и на Станка Христова. Така че Атанаска Маджарова предлага допълнителна подкрепа на тезата с помощта на социологически методи и средства, първо, анализирайки *широк спектър от практики*, в които изпъква основателното предположение за репродуктивен натиск и, второ, провеждайки *специализирани интервюта* с участници в тези практики, които позволяват обобщаването на количествени данни и качествена преценката на нагласите на респондентите. В този смисъл може да се приеме, че дисертацията има приносен характер, тъй като улавя латентни прояви на обществения натиск, при това налични в много сектори на всекидневието.

Именно в тази връзка заслужава признание идеята на дисертанта, репродуктивният натиск да се изследва (на практика) в четири измерения – на магическите ритуали, на специализираната медицина, на медиите и на психотерапията.

Самото реализиране на изследването постига в някаква степен поставената цел и потвърждава тезата. Проблемът е, колко надеждни и убедителни са доказателствата.

Първо, самото изследване започва на фона на не много ясна демографска картина. Защото проблемът с биомедицинските затруднения за възпроизводство не може да се разглежда изолирано от проявлението му в етнически, урбанистичен, професионален и възрастов контекст, безотносително към факта на постоянни свидетелства за раждащи 12-годишни момичета в района на Сливен или към броя на изоставените деца, но и към този на осиновените (в България и в чужбина). Липсва каквато и да е съпоставка с броя на емигриращите и имигриращите в страната, с този на придобилите гражданство. В момента, когато пиша това, в ефира се чува, че “в България се правят над 70 аборта дневно”. Нима това е ирелевантно за изследването? Или статистиката за мъртвородените? Или пък отпадналата профилактика на юношите за годност за военна служба? Без да отричам проблема с репродуктивния натиск, трудно мога да си обясня, в каква степен той е предизвикван от някакво “обективно” състояние на нещата или се дължи на самата неяснота около тяхното състояние.

Разбира се, зад натиска може да се крие и някаква традиционна склонност за справяне с проблемите “чрез чудо” или “с късмет”. Нещо, което дава все нова и нова храна на надеждата за спасители с политическа харизма и за щастие от съдбата чрез икономиката на хазарта. Вместо това Атанаска Маджарова подхожда избирателно и просто онагледява базисните си допускания с частни явления. И това е втората

особеност, която смущава. Ритуалите в Асеновград и в Рупите са уникални или са били предпочетени, защото са в близост и са познати? Имат ли някаква връзка с факта, че Асеновград е всепризнат център и на шивашкото изкуство на булчинските рокли? Каква е, все пак, реакцията на официалната църковна власт, а и на различните вероизповедания към подобни магически практики. Българската социология вече е уловила готовност, църковни лица да осветяват какво ли не, и е “заснела” у миряните предпочитания към молитви с подчертана ефективност, напр. заръчване директно на Киприянова молитва, спестявайки от формата на Василиевата литургия. Впрочем подобна избирателност е налице и при обсъждането на експертната медицинска дейност във втора глава. Дисертацията не предлага очертанията на някаква обща картина за политиките в полза на асистираната репродукция, провеждани по области или в големите градове.

Трето, в стила на изложение преобладава излишен пиетет към научни титли и публични авторитети, както и не липсва безкритично цитиране. Ето няколко примера. Що за “експерт” е Жени Костадинова? По какъв начин качеството “доцент” на Атанас Щерев в ролята му от 1985 г. изпъква пред това на “адвокат” Стоян Ставру (с. 83-84)? Виреят или не виреят ябълки по земите между Тигър и Ефрат, както твърди Вихра Баева (с. 40)? И това ли е причината да се съмняваме, че забраненият плод е бил ябълка?

Четвърто, използваният метод на интервютата и на разговорите с експерти не повдига въпроса, или дори подминава опасността от своеобразно замазване на проблема с репродуктивния натиск, тъй като респондентите в много от случаите играят ролята не само на пациенти, но и на асистенти, т.е. на волни или неволни проводници на самата биополитика на репродуктивен натиск. Същото се отнася и за медийното аранжиране на темата. Затова ми изглежда странно, че Атанаска Маджарова не е опитала да вземе интервюта и от инициатори или от участници в тези предавания относно собственото им съзнание за проблема с упражняването на натиск.

Дисертацията оставя усещането, че е уловила но не извежда на понятийно ниво две характеристики от изследваната биополитика – превръщането на не малка част от нейните адресати в съучастници и на самата нея – в медийно развлечение.

И така, нека все пак приемем, че централната част от социологическото изследване – анкетите, интервютата и разговорите – постигат резултат и допринасят за защитата на издигнатата теза. Няма да крия обаче, че обемът на тази част направо бледнее на фона на детайлното представяне на всевъзможни медийни инициативи в

подкрепа на двойките с репродуктивни затруднения. На всичко отгоре свидетелства за степен на нездрав интерес у дисертантката, който надделява над научния.

Моментните превъплъщения на синоптичката Десислава Банова в сватовница и в орисница или на телевизионния водещ Андрей Арнаудов – в покръстител с мащабите на Климент Охридски са само низ от живота им, който те излагат на показ и публиката познава до най-малката подробност на интимната сфера. Но важни са не само личните им драми, а форматът на предаванията, в които участват. Телевизионните проекти „На кафе” – открай време и „Сблъсък” – за известно време, а навярно и други предавания, претендират за ангажираност със социални теми. Но тъкмо начинът, по който инсценират представянето на тези теми, или безкритично допринася за рекламата на определени решения и за насочването към предпочетени специалисти, или превръщат една дискусия предимно в зрелище. Няма да спестя, че казусът с 10-те хиляди лева за благотворителност на “г-н. Борис Чучев” (с. 109-112, 120) събуди любопитството ми дотам да проследя съдбата на парите. Изумителното е не само, че лотарията с избора на бенефициент се разиграва дотогава, докато се постигне честен резултат и щастието споходи изпадналия в крайна нужда, но че самата благотворителност е сякаш рогът на изобилието. Остатъците от въпросните 10 000 лв. продължават да се въртят като капитал; излишъкът след успешната инвитро процедура отива за детска хидрована срещу изгаряния. Естествено, пак пред камери, пак благодарение на „Деси” и на уникалната ѝ дъщеричка и с добавка за новите премеждия в интимния живот на дарителката на щастие. Какво се лекува няма значение, важното е шоуто да продължи. И тъкмо това перпетуиране и публично онагледяване на грижата е гримасата, зад която се таи същината на биополитиката.

Феноменът е уловен, рефлексията е предоставена обаче на читателя.

VI. Преценка на публикациите и на автореферата.

Публикациите по темата на дисертацията са достатъчно представителни и научната общественост може да придобие представа от тях за съдържанието и достиженията на изследването. Авторефератът представя по адекватен и правдив начин всички ключови моменти от разгърнатото изложение и доказателствения материал в дисертацията.

VII. Препоръки.

Смятам, че изследването би спечелило, ако за сметка на емоционалното пристрастие към обществената и лична значимост на изследваната тема Атанаска Маджарова би се придържала към стандарти за научност, в които вземат връх

дистанцираната трезвост, по-добрият баланс между ангажираност и безпристрастие и следването на критерии за проверимост на резултатите. Настоящият текст разлита в не малка степен на реторични ефекти.

Със Атанаска Маджарова нямам съвместни публикации.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Като имам предвид изброените качества на дисертационния труд на Атанаска Илиянова Маджарова, познанията ѝ в областта на проведените изследвания и уменията ѝ да защитава направените изводи, изпитвам не малка доза колебания да дам своето положително становище и очаквам в хода на публичната защита тя да ме убеди, че тези колебания са безпочвени. В този смисъл не мога на базата единствено на представените материали да определя, дали като член на журито да подкрепя или да не подкрепя присъждането на научно-образователната степен “доктор”.

София, 14 юни 2018 г.

(проф. дфн Силиян Йотов)